UDK:37.013.42

SUN'IY INTELLEKT VOSITALARI ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY PEDAGOGIK IMIDJINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Mo'ydinova Shoxsanam
Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti.
ORCID:https://orcid.org/0009-0009-6404-3994
https://doi.org/10.5281/zenodo.24044770

Annotatsiya. Mazkur tezisda pedagogik oliy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy pedagogik imidjini rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Sun'iy intellekt texnologiyalarining bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligi, kommunikativ madaniyati, nutqiy mahorati, refleksiv qobiliyati hamda individual kasbiy qiyofasini rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, generativ sun'iy intellekt, virtual pedagogik vaziyatlar, intellektual tahlil va raqamli portfolio texnologiyalaridan foydalanish asosida kasbiy pedagogik imidjni rivojlantirish yo'nalishlari yoritilgan. Sun'iy intellektdan foydalanishda pedagogik maqsadga muvofiqlik, inson omilining ustuvorligi, axborot xavfsizligi va akademik halollik tamoyillariga rioya etish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar:sun'iy intellekt, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy pedagogik imidj, didaktik imkoniyat, pedagogik kompetentlik, kommunikativ madaniyat, refleksiya, raqamli ta'lim muhiti, kasbiy identifikatsiya.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalarining keng joriy etilishi bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlash mazmuni, shakllari va metodlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki ularning jamiyat, ta'lim oluvchilar hamda kasbiy hamjamiyat oldida namoyon bo'ladigan ijobiy kasbiy qiyofasini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy pedagog faoliyati faqat bilimlarni yetkazish bilan cheklanmaydi. Undan yuksak kasbiy madaniyat, samarali muloqot, pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, ijodkorlik, raqamli savodxonlik va uzluksiz kasbiy rivojlanishga intilish talab etiladi. Mazkur sifatlar o'qituvchining kasbiy pedagogik imidjini belgilovchi muhim tarkibiy jihatlar hisoblanadi.

Sun'iy intellekt vositalari ushbu sifatlarni rivojlantirish uchun yangi didaktik imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, generativ sun'iy intellekt yordamida individual ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqish, pedagogik muloqot vaziyatlarini modellashtirish, nutqiy faoliyatni tahlil qilish, o'zlashtirishdagi kamchiliklarni aniqlash va individual rivojlanish yo'nalishlarini belgilash mumkin.

UNESCO tomonidan 2023-yilda e'lon qilingan "Guidance for Generative AI in Education and Research" qo'llanmasida generativ sun'iy intellektdan foydalanishda inson manfaatlari, ta'limning inklyuzivligi, ma'lumotlar maxfiyligi va insonning mustaqil fikrlash qobiliyatini himoya qilish zarurligi ta'kidlangan [1]. Bu yondashuv sun'iy intellektni bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy pedagogik imidjini

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

rivojlantirishda mustaqil maqsad emas, balki pedagogik maqsadlarga xizmat qiluvchi didaktik vosita sifatida qo‘llash lozimligini ko‘rsatadi.

ASOSIY QISM

Kasbiy pedagogik imidj — bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy bilimlari, pedagogik mahorati, shaxsiy fazilatlari, kommunikativ madaniyati, tashqi ko‘rinishi, xulq-atvori va kasbiy qadriyatlari uyg‘unligi asosida namoyon bo‘ladigan yaxlit kasbiy qiyofasidir. U faqat tashqi ko‘rinish yoki boshqalarda ijobiy taassurot uyg‘otish bilan chegaralanmaydi, balki pedagog shaxsining ichki kasbiy salohiyati va uning amaliy faoliyatdagi namoyon bo‘lishini ham qamrab oladi.

Mazkur nuqtayi nazardan sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish kasbiy pedagogik imidjning bir nechta tarkibiy jihatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Birinchidan, kasbiy-kommunikativ sifatlarni rivojlantirish imkoniyati. Sun’iy intellektga asoslangan muloqot tizimlari yordamida talabalar turli pedagogik vaziyatlarni modellashtirishlari, o‘quvchi, ota-ona va hamkasblar bilan muloqot qilish ssenariylarini ishlab chiqishlari mumkin. Bunda talabalar pedagogik muloqot madaniyati, nutqning aniqligi, fikrni izchil ifodalash, tinglash va muammoli vaziyatlarda konstruktiv munosabat bildirish ko‘nikmalarini mashq qiladilar. Natijada ularning kommunikativ kompetentligi va kasbiy muloqotdagi ishonchliligi rivojlanishi uchun sharoit yaratiladi.

Ikkinchidan, pedagogik mahorat va kasbiy kompetentlikni rivojlantirish imkoniyati. Generativ sun’iy intellekt vositalari orqali dars ishlanmalari, interfaol topshiriqlar, muammoli savollar va pedagogik keyslar ishlab chiqish mumkin. Talabalar sun’iy intellekt taklif qilgan materiallarni pedagogik maqsad, ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlari va o‘quv dasturi talablariga muvofiqligi jihatidan tahlil qilib, takomillashtiradilar. Bu jarayonda ularda metodik fikrlash, pedagogik ijodkorlik va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlanadi.

Uchinchidan, refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyati. Sun’iy intellekt vositalari talabalar tomonidan tayyorlangan dars ishlanmalari, taqdimotlar, nutq matnlari va boshqa o‘quv mahsulotlarini belgilangan mezonlar asosida tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Olingan tavsiyalarni talaba o‘zining kasbiy imkoniyatlari va kamchiliklarini anglash, faoliyatini qayta ko‘rib chiqish hamda individual rivojlanish rejasini ishlab chiqishda qo‘llaydi. Bunda sun’iy intellektning xulosalari mutlaq baho sifatida emas, balki pedagogik refleksiyani faollashtiruvchi qo‘shimcha axborot manbai sifatida qabul qilinishi lozim.

To‘rtinchidan, individual kasbiy imidjni rivojlantirish imkoniyati. Sun’iy intellekt asosidagi moslashtirilgan ta’lim vositalari talabalarning individual ehtiyojlari, tayyorgarlik darajasi va rivojlanish sur’atlariga mos topshiriqlarni taklif qilish imkonini beradi. Bu esa talabaning o‘ziga xos pedagogik uslubini aniqlashi, shaxsiy kasbiy maqsadlarini belgilashi va individual kasbiy qiyofasini shakllantirishiga ko‘maklashadi.

Beshinchidan, raqamli kasbiy imidjni rivojlantirish imkoniyati. Raqamli portfolio, elektron taqdimotlar, videodarslar va virtual ta’lim muhitida yaratilgan pedagogik mahsulotlar bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy salohiyatini namoyon etish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Sun’iy intellekt vositalari mazkur materiallarni mazmuniy va texnik jihatdan takomillashtirishda, ularning tuzilishi va taqdimot sifatini yaxshilashda yordam beradi. Biroq raqamli imidjning ishonchliligi talabaning haqiqiy bilim va ko‘nikmalari bilan tasdiqlanishi zarur.

Mazkur imkoniyatlarni ta’lim jarayoniga maqsadli integratsiya qilish uchun sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning didaktik yo‘nalishlarini tizimlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Didaktik yo'nalish	Sun'iy intellektdan foydalanish shakli	Rivojlantiriladigan kasbiy sifat
Kommunikativ rivojlantirish	Pedagogik muloqot ssenariylari va dialoglarni modellashtirish	Nutq madaniyati, muloqot kompetentligi
Metodik rivojlantirish	Dars ishlanmalari, keys va topshiriqlarni ishlab chiqish hamda tahlil qilish	Metodik mahorat, ijodkorlik
Refleksiv rivojlantirish	O'z faoliyatini mezonlar asosida tahlil qilish	O'zini baholash, o'zini rivojlantirish
Individual rivojlantirish	Moslashtirilgan topshiriqlar va individual tavsiyalar	Mustaqillik, kasbiy o'zlikni anglash
Raqamli rivojlantirish	Elektron portfolio va videodarslar tayyorlash	Raqamli savodxonlik, kasbiy taqdimot madaniyati

Jadvaldan ko'rinadiki, sun'iy intellekt vositalarining didaktik imkoniyatlari kasbiy pedagogik imidjning alohida jihatlarini rivojlantirish bilan birga, ularning o'zaro integratsiyasini ta'minlashga ham xizmat qilishi mumkin.

Mazkur jarayonni samarali tashkil etishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning aniq pedagogik maqsad va vazifalarini belgilash;
- talabalarda sun'iy intellekt savodxonligi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish;
- sun'iy intellekt yordamida bajariladigan topshiriqlarni kasbiy pedagogik imidj komponentlari bilan muvofiqlashtirish;
- talabalarning mustaqil ijodiy faoliyati va pedagogik refleksiyasini rag'batlantirish;
- shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, akademik halollik va mualliflik masalalariga rioya etish;
- sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan ma'lumotlarni pedagogik va ilmiy jihatdan tekshirish.

UNESCOning 2024-yilda e'lon qilingan "AI Competency Framework for Teachers" hujjatida o'qituvchilarning sun'iy intellekt bilan ishlash kompetensiyalari inson manfaatlariga yo'naltirilgan yondashuv, sun'iy intellekt etikasi, texnologik bilimlar, sun'iy intellekt pedagogikasi va kasbiy rivojlanish kabi beshta yo'nalishda yoritilgan [2]. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarni sun'iy intellektdan shunchaki foydalanishga emas, balki uni pedagogik maqsadga muvofiq, tanqidiy va mas'uliyatli qo'llashga tayyorlash zarurligini asoslaydi.

Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida ayrim cheklovlar ham mavjud. Jumladan, tayyor javoblarga ortiqcha tayanish mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvning susayishiga, tekshirilmagan axborotdan foydalanish esa kasbiy faoliyat sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarda sun'iy intellekt yaratgan axborotni tanqidiy baholash, uning ishonchliligini tekshirish va yakuniy pedagogik qarorni mustaqil qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

Demak, sun'iy intellekt vositalarining didaktik samaradorligi texnologiyaning mavjudligi bilan emas, balki uning pedagogik maqsad, ta'lim mazmuni va talabaning kasbiy rivojlanish ehtiyojlariga muvofiq qo'llanilishi bilan belgilanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

XULOSA

Yuqoridagi nazariy tahlillar asosida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish pedagogik oliy ta'lim talabalarining kasbiy pedagogik imidjini rivojlantirish uchun yangi didaktik imkoniyatlarni yaratishi to'g'risida xulosa qilish mumkin. Xususan, mazkur vositalar bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ madaniyati, pedagogik mahorati, refleksiv qobiliyati, individual kasbiy uslubi va raqamli taqdimot ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashadi.

Tadqiqot doirasidagi nazariy umumlashtirishlar asosida quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishga yo'naltirilgan amaliy mashg'ulotlarni kasbiy pedagogik imidjning tarkibiy komponentlari bilan uzviy bog'lash.
2. Pedagogik muloqot, muammoli vaziyatlarni hal etish va dars jarayonini loyihalashtirishga doir sun'iy intellekt asosidagi mashq va topshiriqlarni ishlab chiqish.
3. Talabalarning individual kasbiy rivojlanishini kuzatish uchun raqamli portfolio va refleksiv tahlil mexanizmlaridan foydalanish.
4. Sun'iy intellektdan foydalanishda akademik halollik, axborot xavfsizligi va mustaqil pedagogik qaror qabul qilish tamoyillarini ta'lim jarayoniga singdirish.

Shunday qilib, sun'iy intellekt vositalarini kasbiy pedagogik imidjni rivojlantirish jarayoniga ilmiy asoslangan holda integratsiya qilish bo'lajak o'qituvchilarning zamonaviy ta'lim muhitida raqobatbardosh, ijodkor, kommunikativ jihatdan yetuk va kasbiy mas'uliyatli mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiluvchi istiqbolli didaktik yo'nalish hisoblanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.